

Piirteitä luhtakanan, *Rallus a. aquaticus* L., levinneisyydestä ja elintavoista Suomessa.

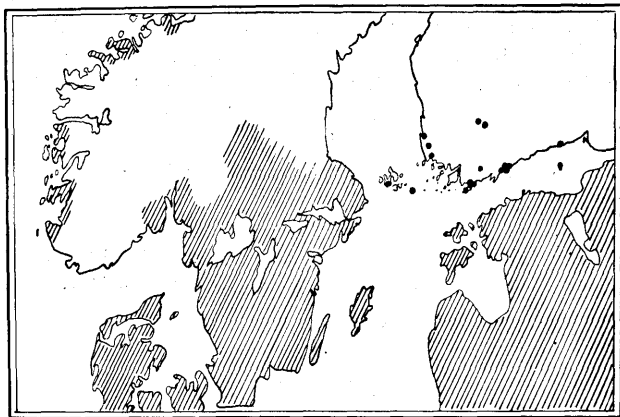
KALEVI RAITASUO

Luhtakana kuuluu siihen matalien eutroofisten rantojen levinneisyydeltään eteläiseen linnustoelementtiin, joka viime vuosisadan lopulla alkoi voimakkaasti levittäytyä pohjoiseen uusille alueille (KOLTHOFF 1907; JÄGERSKIÖLD 1919; EKMAN 1922; LÖNNBERG 1924, 1934). — Fennoskandiassa tämä ilmiö oli voimakkaimmillaan ilmaston lämpenemisen kulminaatiokautena 1930-luvulla ja pysähtyi tilapäisesti kylminä vuosina 1939—42.

Luhtakanan levinneisyydestä naapurimaissamme. (Kartta 1)

Ruotsissa laji on esiintynyt ainakin 1800-luvun alusta lähtien. 1800-luvun lopulla luhtakana alkoi selvästi yleistyä ja levitä samalla pohjoiseen (LÖNNBERG 1924) ollen nykyisin melko yleinen sopivilla biotoopeilla Etelä- ja Keski-Ruotsissa. Lajin säännöllisen pesimisen pohjoisraja seuraa suunnilleen Dal-joen laaksoa, joskin lukuisia hajalöytöjä on pohjoisempaakin. Ks. kartta 1.

Norjassa luhtakanaa pidetään vanhastaan vakinaisena pesimälajina. LÖVENSKIÖLD (1949) toteaa kuitenkin, ettei yhtään pesälöytöä ole tehty viimeisten 50 vuoden aikana. Kun kuitenkin lintuja on kuultu ja nähty muuttoaikoina monin paikoin, pitää L. lajin pesimistä Etelä-Norjassa todennäköisenä.

Kartta 1. Luhtakanan nykylevinneisyys naapurimaissamme.

Karte 1. Die heutige Verbreitung der Wasserralle in den Nachbargebieten Finnlands.

Eestistä ei ole käytettävissä tuoreita tietoja, mutta laji pesinee sopivilla biotoopeilla koko maassa (NIETHAMMER 1942). Kuuluisassa Matsalun lahdelta pesi 1930-luvulla säännöllisesti n. 50 paria eli 5 paria/km² (SITS 1937). Eestistä itään päin suuntautuu lajin levinneisyysraja Leningradin ja Novgorodin kautta kaakkoon Moskovan seuduille (NIETHAMMER 1942).

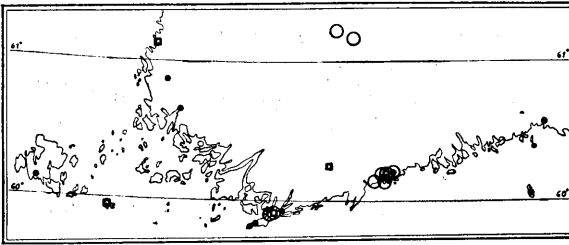
Tietoja luhtakanan esiintymisestä Suomessa. (Kartta 2)

- 1844: 19. IV. Helsingissä saatiin elävänä kiinni 1 yks. pihamaalta (M. VON WRIGHT).
- 1910: 15. XII. Mietoisissa Leinakkalan kosken heinikkorannalta ammuttiin vanha naaras (E. W. SUOMALAINEN).
- 1915: 1. IV. Hangossa pihamaalla 3 lintua, joista yksi saatiin kiinni ja lähetettiin Korkeasaareen (U. NORDSTRÖM & J. ROOS).
15. VI. Suursaarella, Vetelijärven rannalla nähtiin 1 yks. (R. PALMGREN).
- ? IX. Haminan Kirkkojärvellä 1 yks. kuolleena (W. SEGERCRANTZ).
21. XI. Tammisaari, Högholmen: 1 yks. löydettiin kuolleena (C. E. ELGH).
- 1922: 22. VI. Kökar, Hamnskär: pienessä saraa kasvavassa lammessa yöllä 2 „porsasmaisesti“ ääntelevää yksilöä (P. PALMGREN).
- 1926: 9. VIII. Laitilan Valkojärvellä ammuttiin nuori koiras (T. WAARAMÄKI).
- 1928: 26. IV. Helsingin Vanhankaupunginlahdella kuultiin illalla 1 yksilön ääntelyä (O. HYTONEN & O. LEHTONEN).
- 1929: 1. X. Hangossa saatiin kiinni nuori luhtakana (AIRAKSINEN & J. ROOS).
- 1932: 22. IV. Raumalla ammuttiin 1 yks. (HELS. YLIOPISTON ELÄINTIET. MUSEO).
12. V. Lohjan kauppalassa löydettiin pihalta kuollut naaras-luhtakana (P. A. LEHMUSLUOTO).
- 1935: „kesällä“ Ahvenanmaalla Degerbergsfjärden-järvellä kuultiin lajin ääntelyä (S. NORDBERG).
- 1936: 3. VI. Helsinki, Pikku-Huopalahti: yllätettiin suopöllö raatelemasta luhtakanaa (K. ROOS—RAITASUO).
- 3—5. VI. Samalla alueella kuultiin 2 yksilön ääntelyä (K. ROOS—RAITASUO).
- 1937: 9—11. VI. Tenhola, Harparträsk: kuultiin 1 yksilön ääntelyä (P. RUTHKE y. m.).
- 1940: 1—7. VI. Samalla järvellä kuultiin 1 yksilön ääntelyä (L. KAILA & J. PAATELA).
- 1941: 30. IX. Helsingin Vanhankaupunginlahdelta saatu nuori koirasyksilö (S. SEGERSTRÄLE).
- 1943: „kesällä“ Helsinki, Lauttasaari, Pajalahti: „pitkin kesää“ kuultiin lajin ääntelyä (O. HYTONEN).
- 1947: 2—8. II. Helsinki, Pikku-Huopalahti: 1 yksilö lahden kaakkoiskulmaan laskevan likaviemärin vaiheilla (B. LINDBERG).
- 29—30. V. Helsinki, Pikku-Huopalahti: puolen yön aikoihin kuultiin 1 yksilön innokasta ääntelyä (O. HILDEN & J. KOSKIMIES).
21. VI. Helsingin Vanhankaupunginlahti, Bradvik: kuultiin 1 yksilön ääntelyä ja nähtiin sama lintu kerran lennossa (L. LEHTONEN & E. TAURIA).

- 1947: 19. VII. Hauho, Jokijärvi: kuultiin sian kiljuntaa muistuttavaa ääntelyä, jonka aiheuttaja todennäköisesti oli luhtakana (P. NUORTEVA).
- 1948: 18. IV. Helsinki, Vanhankaupunginlahti: kuultiin 1 yksilön ääntelyä (M. RAUTKARI y. m.)
- 5—6. VI. Tenhola, Harparträsk: kuultiin yöllä 1 yksilön ääntelyä (A. MAKELA & J. & S. PAAATELA).
- 15—16. XI. Kokkola, Tankar'in majakka: majakan juurelta löydettiin 3 kuollutta luhtakanaa (R. BACK).
- 1949: 30. IV. Helsinki, Iso-Huopalahti: kuultiin ääntelyä (P. LINKOLA). Samalla alueella oleili koko kesän muutamia luhtakanoja todennäköisesti pesien. Mm. vielä 25. IX. kuultu ääntelyä (P. LINKOLA).
3. VI. Hauho, Jokijärvi: kuultiin ääntelyä, joka todennäköisesti oli p. o. lajin (P. NUORTEVA).
25. VI. Tyrvääntö, Tykölänjärvi: aamuyöllä kuultiin ääntelyä, joka todennäköisesti oli po. lajin (P. NUORTEVA).
- 1950: Helsinki, Iso-Huopalahti: pesimisaikana vähintään 3, mahdollisesti 4:kin paria. Alueella tehtiin maallemme ensimmäiset luhtakanan pesälöydöt, yht. 5! (M. RAUTKARI ym. löysi yhden, K. RAITASUO 4 pesää).
30. IV. Espoo, Finnolahti: aamulla kuultiin 1 yksilön ääntelyä (K. AULA).
- 2—3. VI. Tenhola, Harparträsk: koirasyksilöiden kutsuääntä kuultiin samanaikaisesti kolmelta eri taholta (L. LEHTONEN, J. PAAATELA & K. RAITASUO) ja löydettiin 1 pesä (K. RAITASUO).
- ” Tenhola, Lilla Harparträsk: ääntelyä kuultiin kolmelta eri alueelta samanaikaisesti (L. LEHTONEN, J. PAAATELA & K. RAITASUO). 1 pesä löydettiin (K. RAITASUO).

Ennen vuotta 1940 tehdyistä *Rallus*-havainnoista todettakoon, että ne ovat luonteeltaan täysin satunnaisia eivätkä sellaisina anna luotettavaa kuvaa lajin levinneisyydestä meillä lämpökauden kulminaatioaikana. On kuvaavaa, että vain puolet havainnoista on peräisin lajin luonnollisilta biotoopeilta eikä yöhavainnoita, jotka epäilemättä ovat tämän lajin suhteen antoisimpia, ole lainkaan!

Silmäys karttaan 2 osoittaa vuosien 1844—1930 harvalukuisten löytöpaikkojen keskittyvän Etelä- ja Lounais-Suomen rannikkoseuduille. Sääsuhteiltaan optimaalisimman ajan — vuosien 1930—39 — havainnot vahvistavat tätä levinneisyyskuvaa viitaten samalla lajin jatkuvaan leviämiseen pitkin rannikkoa (Rauma 1932) ja sisävesistöjen varsille (Lohja 1932). Viimeksi kuluneen vuosikymmenen löydöt osoittavat lajin kotiutuneen eteläiselle rannikollemme

Kartta 2. Luhtakanan löytöpaikat Suomessa.

- = ennen vuotta 1930 tehtyjä löytöjä.
- = vuosina 1930—39 " "
- = vuosina 1940—50 " "

Karte 2. Die Fundplätze der Wasserralle in Finnland.

- ● = vor 1930; □ = 1930—39;
- = 1940—50.

— ainakin Hangon ja Helsingin seutujen vanhastaan tunnetuille keskeisille esiintymisalueille — sekä lisäsi jatkaneen jälleen viime vuosina 1940-luvun kylmän kauden keskeyttämää leviämistä yhä pitemmälle rehevärantaisten sisävesistöjen varsille. Pirkkalan lehtokeskuksen piiriin kuuluvien Hauhon Jokijärven ja Tyrvännön Tykö-länjärven havainnot viittaavat siihen, että luhtakana olisi nykyisin löydettävissä monin paikoin sille sopivilta biotoopeilta myös Lounais-Suomen ja Lohjan lehtokeskusten alueilta, sillä todennäköisesti laji on ensin asuttanut sen kannalta optimaaliset seudut (P. PALMGRENIN mukaan luhtakana on eutroofisten *Nyroca*-tyypin järvien ja lampien karakteri-laji), joista käsin leviäminen vähemmän suotuisille seu-duille myöhemmässä vaiheessa lienee tapahtunut (vrt. EKMAN 1922, MAYR 1926, KALELA 1938).

Kysymys, milloin ja missä luhtakana on ensimmäisen kerran pesi-nyt sekä milloin varsinaisesti vakiintunut Etelä-Suomessa, jää avoi-meksi havaintojen puuttuessa. Todettakoon kuitenkin vuosisatamme ensi vuosikymmenten monien pesimisaikaisten (V—VI) havaintojen ja varsinkin nuorten yksilöiden tapaamisten syksyllä antavan voima-kasta tukea olettamukselle, että laji on pesinyt ensi kerran jo n. 30 vuotta sitten lounaisessa ja eteläisessä saaristossamme (Suursaari 1915, Ahvenanmaa 1922) ja 20—25 vuotta sitten Lounais-Suomen rannikkoseudulla (Laitila 1926, Hanko 1929). Muualla maassamme kanta sen sijaan lienee nuorempi.

Nuorten *Rallus*-yksilöiden, joihin edellä viitattiin, voidaan väittää

lentäneen loppukesällä naapurimaista meille. Tällainen mahdollisuus on kuitenkin miltei olematon, sillä *Rallus*'en samoin kuin lähisukuisten *Gallinula chloropus*'en ja *Fulica atra*'n ei tiedetä suorittaneen syysmuuttoa edeltäviä vaelluksia, vaan päinvastoin niiden on todettu oleilevan kiinteästi reviiirensä läheisyydessä aina syysmuuttoon asti (vrt. KALELA 1938, MALMBERG 1947, NYLUND 1945).

Mainitusta seikasta johtuu myös, että *luhtakanan leviäminen uusille alueille epäilemättä liittyy kevätmuuttoon t. s. on muuton prolongation seuraus*. Etelä- ja Keski-Ruotsiin Etelä-Suomen korkeudelle laji saapuu keväällä huhtikuussa (maaliskuun lopusta toukokuun alkuun; MALMBERG 1947). Tässä yhteydessä on merkille pantavaa kuinka 1930-luvulla huippunsa saavuttautua lämpökautta luonnehtii nimenomaan maaliskoukokuun — *Rallus*'en muuttoajan — lämpötilojen poikkeuksellinen kohoaminen (SIIVONEN & KALELA 1937).

Onko tämän levinneisyysalueen laajenemiseen johtaneen kevätmuuton pitenemisen primäärisenä syynä ollut mainittu muuttoviettiä kiihoittavan lämpötilan nousu vai luhtakanan levinneisyysalueen keskuksissa tapahtunut optimibiooppien kuivuminen (LÖNNBERG 1924) vai molemmat kenties yhdessä, jääköön pohtimatta.

Luhtakanan elinpiiristä.

Pikku-Huopalahdella 3.—5. VI. 1936 havaitsemani luhtakanat oleskelivat lahden luoteisosan *Typha latifolia* — *Phragmites communis*-sekakasvustossa, joka liittyi rajatta *Carex rostrata*-valtaiseen avovettä reunustavaan saravyöhykkeeseen. Havaintoaikana oli p. o. alueella vettä 5—10 cm ja pohja hyvin upottava. Lähimmät naapurilajit: *Acrocephalus schoenobaenus*, *Emberiza schoeniclus*, *Aythya fuligula*, *Capella gallinago*, *Fulica atra*.

Isolla Huopalahdella on sen Munkkiniemen puoleiseen kaakkoiskulmaan laskevan likaviemärin vaikutuksesta muodostunut viime vuosien aikana muutaman hehtaarin laajuinen poikkeuksellisen rehevän kasvillisuuden valtaama, upottavapohjainen hetteikkö, jonka keskustaa luonnehtii muutamien pienten liejulampareiden ympärillä rehoittava 30—40 m leveä, n. 100 m pitkä, kesällä parin metrin korkuinen ja ilmiömäisen tiheä *Typha latifolia*-kasvusto. Osaksi osmankäämikasvustoon sekoittuen ja sitä joka puolelta ympäröiden kohoaa yhtä rehevääkasvuinen kesällä 2.5—3 metrin korkuinen *Phragmites-communis*-viidakko, jonka paikoin *Filipendula ulmaria* ja *Solanum dulcamara* punovat jokseenkin läpipääsemättömäksi. Paikoin muodostaa myös *Carex aquatilis* ja *C. rostrata* pienialaisia edellisiin liittyviä kasvustoja. Itä-länsisuunnassa pitkästä *Phragmites*- ja *Typha*-viidakkoa reunaa sekä eteläettä pohjoispuolella *Deschampsia caespitosa*'n ja *Filipendula ulmaria*'n sekä *Juncus*-lajien luonnehtima tulvaniitty, joka pohjoispuolella laajenee 30—60 m:n

levyiseksi liittyen rajatta peltoihin. Tällä alueella on viime vuosina oleillut 1—4 *Rallus*-paria. Lähimmät naapurilajit: *Emberiza schoeniclus*, *Acrocephalus schoenobaenus*, *A. scirpaceus*, *A. arundinaceus*, *Saxicola rubetra*, *Anas platyrhynchos*, *A. crecca*, *A. querquedula*, *Spatula clypeata*, *Porzana porzana* (21. V. 1950 L. LEHTONEN näki kaislikossa 1 yks.), *Gallinula chloropus* (1 pari ainakin V—VI 1950).

Harparträsk'illä oleili kesällä 1950 2 ♂♂ tai paria *Carex rostrata*'n, *C. limosa*'n ja *Eriophorum polystachyum*'in luonnehtiman rantaniityn (tyyppi: suursaraneva) keskiosissa muutamien aivan pienten lampien vaiheilla. Siellä täällä kasvoi molemmilla alueilla harvakseltaan *Typha latifolia*a. Kolmas todettu pari asusti järven keskustaa vallitsevan yhtenäisen *Typha angustifolia*-kasvuston ulkoreunassa pienen kaksiosaisen lammen rantamilla, jossa kasvoi jonkin verran *T. latifolia*a. Naapurilajisto: *Emberiza schoeniclus*, *Saxicola rubetra*, *Anas platyrhynchos*, *A. crecca*, *Porzana porzana*.

Lilla Harparträsk'in, joka nykyisin on pääosiltaan eutroofinen suursaraneva, pohjoisreuna — luhtakanojen elinpiiri — on suotyyppinä lähinnä eutroofinen tulvaneva. Koko alue on hyllyvää ja upottavaa. Ilmivettä oli kesäkuussa 1950 10—20 cm. Kasvillisuutta luonnehtii 40—50 cm:n korkuinen taaja saraikko (*Carex rostrata*, *C. vesicaria*, *C. limosa*, *Er. polystachyum*), jossa siellä täällä *Myrica gale*-pensaikkoja ja 0.5—1.0 aarin suuruisia *Typha latifolia*-kasvustoja, joiden keskellä usein pieni lampi. *Phragmites* muodostaa n. 40 m:n päähän rannasta sen suuntaisen n. 100 × 30 m:n laajuisen harvahkon kasvuston. Kaikkiällä näkyi runsaasti piisamin (ja ojamyyrän ?) käytäviä ja syönnösjätteitä. Kaksi paria (yksi pari ja yksinäinen koiras?) oleili n. 150 m:n päässä toisistaan *Carex*—*Typha*-kasvustoissa pienten lampien vaiheilla. Kolmas pari (molempien lintujen porsasmaista ääntelyä kuultiin yhtä aikaa) asusti näiden välimaastossa *Phragmites*-kasvuston reunassa. Lähinaapurit: *Saxicola rubetra*, *Anas platyrhynchos*, *A. crecca*, *Vanellus vanellus*.

Yhteenvetona edellä selostettujen n. 12 parin tai yksinäisen koiraan elinpiireistä voidaan todeta, että kaikille ovat luonteenomaisia hyllyvöhpohjaiset, muutamien neliömetrien laajuisten lampien tai aukkojen luonnehtimat, talven yli pääosiltaan pystyssä säilyneet *Typha*-, *Phragmites*- ja *Carex*-kasvustot, joissa touko—kesäkuussa on vettä 10—20 cm. Silmäänpistävää on myös *Typha latifolia*'n ilmeinen suosiminen ($\frac{2}{3}$ tapauksista!).

Sen sijaan *Rallus* ei näytä viihtyvän yhtenäisissä laaja-alaisissa ruoko-, osmankäämi- ja sarakasvustoissa, vaan hakeutuu aukkojen ja pikku lampien reunamille. Kiintoisana lisäpiirteenä mainittakoon vielä, etteivät lampien rannoilla kohoavat puhtaat *Typha angustifolia*-kasvustotkaan näytä kelpaavan (Harparträsk) — ilmeisesti siitä syystä, etteivät tämän lajin kuivina kankeat lehdet sovellu pesän suoja- ja rakennusmateriaaliksi!

Kuva 1. 10-munainen luhtakanan pesä (II) 21. V. 1950 Helsingin Isolla Huopalahdella. Pesän toinen sivu on avattu valokuvauksen ajaksi.

Valok. K. Raitasuo.

Abb. 1. Nest mit 10 Eiern (Nest II). Die gegenüberliegende Flanke des Nestes für die Dauer der Aufnahme geöffnet.

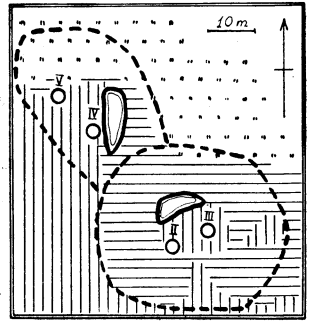
Photo K. Raitasuo.

Luhtakanan pesäpaikka ja pesä.

I. MAURI RAUTKARI, HEIKKI KARVONEN ja PAAVO SEPPÄNEN löysivät Isolla Huopalahdella 17. V. 1950 pesän, joka oli harvahkossa n. 1.5 m:n korkuisessa ruoikossa *Phragmites*-mättäessä n. 10 m:n päässä kasvuston reunasta. Veden syvyys oli paikalla n. 10 cm. Pesäpaikka oli selvästi ympäristöään kuivempi. Katetun pesän sivussa oli kulkuaukko. Pesämaljan vuorausaineena oli käytetty vanhoja järviruo'on lehtiä. Löydettyäessä kellui 9 muna vedessä pesän lähellä (kirjeellinen ilmoitus).

II. 21. V. 1950 samalta alueelta tämän kirjoittajan löytämä pesä (kuva 1) sijaitsi *Typha latifolia*-kasvuston keskellä, pienen lampareen lähellä kasvavan *Phragmites*-laikun reunassa, *Phragmites*'in korsien tukemassa *Typha*-mättäessä täysin näkymättömissä. Pesän päällä oli taivutettujen osmankäämin lehtien muodostama läpinäkymätön katos. Melkein pallomaisen pesän vastakkaisilla sivuilla oli kulkuaukot, joita linnut käyttivät tullessaan ja poistuessaan pesältä. Pesämalja (12 × 15 × 7 cm) oli tehty kuivista osmankäämin ja ruo'on lehdistä. Pesän lähiympäristössä ei ollut vettä kuin nimeksi, mutta pohja oli erittäin vaikeakulkuista upottavaa liejua. Löydettyäessä oli luhtakana hautomassa 10 munaansa; 27. V. pesä tyhjä (ryöstetty?), mutta linnut ääntelivät pesän välittömässä läheisyydessä.

Kartta 3. Helsingin Isolla Huopalahdella 21. V. —30. VI. 1950 löytyneet pesät II—V ja reviirien todennäköiset rajat. Pystysuora viivoitus = *Phragmites*-kasvustoa
Vaakasuora viivoitus = *Typha latifolia*-kasvustoa
Valkoiset alueet = lampia

Karte 3. Ein Brutgebiet (Nester II—IV) unweit Helsinki, mit den mutmasslichen Grenzen der Reviere. — Vertikal schraffiert = *Phragmites*; waagrecht schraffiert = *Typha latifolia*; weiss = Wasser.

III. 27. V. 1950 löysin edellä kuvatun *Phragmites*—*Typha*-saarekkeen vastakkaiselta laidalta n. 9 m:n etäisyydeltä pesästä II (ks. karttaa 3) hyvin upottavalta paikalta toisen luhtakanan pesän, joka oli tiheän *Phragmites*-mättään keskellä. Rakennusaineena oli käytetty kuivia järviruo'on lehtiä. Pesä oli tyhjä eikä siinä ollut minkäänlaista katosta. Pesän mitat: 20 × 20 cm, pesämaljan syvyys 4 cm.

IV. Samana päivänä löysin edellä kuvatulta alueelta vielä kolmannenkin pesän verrattain korkean *Phragmites*-kasvuston reunaosasta, poikkeuksellisen kuivalta paikalta, n. 30 m:n etäisyydeltä pesästä II. Pesä oli kätkeyty samoin *Phragmites*-korsien suojaan pieneen mättääseen. Pesämalja (15 × 15 × 5 cm) oli vuorattu järviruo'on lehdillä. Pesässä ei ollut munia.

V. 30. VI. 1950 löysin vielä uuden — neljännen — pesän samalta alueelta, n. 10 m:n etäisyydeltä pesästä IV. Se oli kätkeyty tiheän *Typha latifolia*-rykelmän keskelle *Phragmites*-viidakon ja *Deschampsia*-niityn rajamaille. Rakennusaineina oli käytetty osmankäämin ja järviruo'on kuivia lehtiä ja varsia. Pesämaljan mitat: 16 × 14 × 6 cm. Pesää oli ilmeisesti käytetty, vaikka se löydettyäessä oli tyhjä (poikaset kuoriutuneet?). Tätä pesää ei ollut vielä 27. V., jolloin tutkin po. alueen, joten se oli tehty vasta touko—kesäkuun vaihteessa (uusintapesä?).

VI. 3. VI. 1950 löysin Lilla Harparträsk'in *Phragmites*-kasvustosta, pienestä aukkopaikasta, *Myrica gale*-pensaan ja ruo'on korsien väliin, kaatuneiden korsien muodostaman katoksen alle kätkeytyn luhtakanan pesän, joka oli tehty ruo'on lehdistä. Pesän mitat n. 15 × 17 × 5 cm. Ilmeisesti sitä ei oltu käytetty ainakaan viikkoon. Mahdollisesti alueella runsaina esiintyvät piisamit olivat syöneet munat.

VII. Samana päivänä löysin Harparträskiltä n. 30 m:n etäisyydeltä rantaniityn reunasta, 4 × 5 m:n laajuisen lammen rannalta luhtakanan pesän, joka oli sijoitettu tuuhean *Carex rostrata*-tuppaan keskelle näkymättömiin. Pullosaran edellisvuotisia ruskeita lehtiä oli taivutettu katokseksi pesän päälle. Mitat: 20 × 20 cm. Pesämalja oli vuorattu yksinomaan *C. rostrata*'n kuvilla ruskeilla lehdillä, mutta reunoihin oli käytetty tuoreita vihreitä lehtiä, joten

pesän täytyi olla vastsvalmistunut. Pesään johti kaksi ahdasta kulkuaukkoa. Muninta ei vielä alkanut?

Pesillä II, III, IV ja VI kävivät löytöpäivänä tai myöhemmin myös retkeilytoverini maist. LEO LEHTONEN ja tri JUHANI PAATELA.

Kaikille todetuille 7:lle pesäpaikalle on tyypillistä, että ne sijaitsivat jonkin aukkokohtaan tai pienen lätäkön läheisyydessä ja että niissä oli osaksi poikittain taipuneita edellisen vuoden Typha latifolia-, Phragmites- tai Carex-tuppaita, jotka tarjosivat hyvän näkösuojan ylöspäin. Yhtä lukuunottamatta (jäänyt keskeneräiseksi?) kaikissa pesissä oli jonkinlainen katos. Useimmissa pesissä oli selvät (1 tai 2) kulkuaukot sivuilla. Kaikkien pesien rakennusaineena oli käytetty saman kasvilajin lehtiä, jonka muodostamaan mättääseen pesä oli kätkeyty.

Edellä kuvattujen neljän pesän II—V löytyminen toinen toistensa läheltä oli yllättävää. Voivatko kirjallisuudessa hyvin agressiivisiksi kuvatut luhtakanat — tyypillinen reviiirilaji! — pesiä näinkin lähelläkin vai kuuluuko lajin tapoihin rakentaa useita pesiä reviiiriinsä.

21. V. 1950 ollessani useita tunteja valokuvaussuojateltassa pesien II ja III välimaastossa kuulin pari kertaa — luhtakanojen huutaessa niille luonteenomaiseen tapaan kuorossa — lajin ääntelyä kolmelta eri taholta samalla kun molemmat II-pesän omistajat olivat näkyvissä edessäni. „Porsaan ääniä“ kuului telttani takaa pesän III suunnalta sekä 30—40 m:n päästä II-pesältä suunnista NW (= pesät IV ja VI) ja SW. Jälkimmäisellä suunnalla oli luoksepääsemätön *Typha*-hetteikkö, joten en voinut varmentaa siellä oleilevan luhtakanan pesimistä. Sen sijaan on todennäköistä, että pesät IV ja V (V uusinta-pesä?) kuuluivat toiselle parille kuin II-pesä. Mitä III-pesään tulee, niin tuskin on mahdollista, että se olisi kuulunut jollekin kolmannelle parille. Tosin johtavissa käsikirjoissa ei mainita, että *Rallus* tekisi useampia pesiä reviiiriinsä, mutta ainakin *Gallinula chloropus* ♂ rakentaa uusimpien tutkimusten mukaan (HALLER 1947) usein reviiiriinsä 2—4 pesää („Spielnest“), joista ♀ valitsee juuri ennen munimisen alkua yhden, jonka se sitten viimeistelee. Elintavoiltaan liejukanalle läheinen luhtakana nähtävästi menettelee samalla tavoin.

Luhtakanan äänistä ja ääntelystä.

Luhtakanan keväistä kutsuääntä, jota on kuvattu monella eri tavalla, voi jäljitellä hyvin iskemällä puukon kärjellä karheaan viilan pintaan. Tyynellä säällä sen kuuluvaisuus on n. 1 km, siis jonkin

verran heikompi kuin *Porzana*'n vastaavan äänen. Kaukaa se kuulostaa *dik-dik-dik-...* tai *dyk-dyk-dyk-...* ääneltä, mutta läheltä eroittaa sorahtavan metallinsointuisen vivahduksen, joten *kryk-kryk-kryk*-merkintä on mielestäni osuvin. Ääntelysarja alkaa usein tempoltaan hitaana kiihtyen loppuosassaan. Sama toistuu lyhyen tauon jälkeen. Usein 2—4 ensimmäistä äännähdystä kuuluu parin sekunnin aikana seuraavien 10—15 äännähdyksen viedessä aikaa vain n. 3 sekuntia. Ääntely ei kuitenkaan aina kiihdy samalla tavoin, vaan esim. yöllä 2—3. VI. 1950 Harparträsk'illä äänteli 2 ♂♂ kauan jokseenkin tasaisella tempolla.

Päätellen siitä, ettei p. o. ääntelyä kuulu keväällä läheskään kailkilta lajin asuttamilta reviiireiltä, ja että sitä toisaalta kuulee vielä myöhään kesäkuussakin, lienee se ♂-linnun soidinääni, jonka päätehtävänä on houkutellessa ♀ reviiiriin. Pesimisaikana tällä tavoin ääntelevät yksilöt ovat varmaankin „ylijäämäkoiraita“.

Pesimisaikana useimmin kuuluva *Rallus*'en ääni on niin voimakas ja yllättävä, ettei sen luulisi lähtevän näin pienestä linnusta. Jos lintuja häiritään, alkaa ääni kovaaäänisenä röhkäisyinä, jonka loppuosa muuttuu vihlovaksi porsasmaiseksi kirkunaksi. Samantapainen ääniyhdistelmä toistuu muutamia kertoja samalla kuin sen loppuosa ikäänkuin nielaistaan ääntelyn päättyessä vaimenevaan matalaan kurinaan tai kurnutukseen. — Lintujen ollessa omissa oloissaan saa joskus kuulla kuvatonlaisen „porsaanhuudon“, jota ei seuraakaan sarjan tavanomainen vaimeneva loppuosa. Useammin kuitenkin kuulee vain sarjan loppuosan — vaimenevaa kurinaa, joka alkaa ja päättyy aivan yllättävästi ilman huomattavaa ulkoista aihetta. Tämä „porsaanhuuto“ ja sen kurinaa tai kurnutusta muistuttavat muunnellut ovat lajin luonteenomaisimpia ja helpoimmin havaittavia pesimiskauden ääniä. Molemmat sukupuolet huutavat ja kurnuttavat samalla tavoin ja vastaavat usein toistensa ääntelyyn. Jos useita pareja asuu lähekkäin, saa monesti kuulla, kuinka yhden yksilön kirkaisuun vastaa heti naapureiden „porsaskuoro“. Vieläpä liejukanakin vastaa luhtakanan tähän ääneen, kuten 21. V. 1950 sain todeta Isolla Huopalahdella. P. o. ääntelyä on siis pidettävä sekä hälytys- että kutsuääntelynä, jolla on niin hyvin sukupuolten välinen kuin sosiaalinenkin käyttö.

21. V. 1950 valokuvatessani lintuja pesällä äänteli hautomassa ollut — todennäköisesti ♀-lintu pesän vaiheilla sipsutellessaan miltei jatkuvasti hyvin hiljaa ja pehmeästi *dyh-dyh-dyh...* Ääni oli erään-

lainen vieno vihellys. NIETHAMMER'in mukaan ♀ kutsuu täten („*djuk djuk*“) myös poikasiaan. Mainitun äänen kuuluvaisuus on lyhyt, enintään n. 10 m.

Pesällä kuulin myös luhtakanojen omalaatuisen rummutusäänen, joka muistuttaa aivan erehdyttävästi kaukana nelistävän hevosen kumisevaa kavioiden kopinaa. Senkin kuuluvaisuus on hyvin pieni.

Jonkinlaisen kuvan saamiseksi ääntelyn intensiteetistä vuorokauden eri aikoina olen taulukkoon 1 yhdistänyt joukon omia ja L. LEHTOSEN käyttööni luovuttamia havaintosarjoja.

Aineisto, joka tosin keskittyy yksipuolisesti vuorokauden aamu- puoliskoon ja koskee ainoastaan kauas kuuluvia kutsu- ja varoitusaäniä, osoittaa p. o. ääntelyn pesimäajan alkupuolella yleensä alkavan intensiivisenä vasta auringonlaskun aikoihin ja jatkuvan innokkaana vielä pari tuntia auringon nousun jälkeenkin hiljentyäkseen sitten vähitellen aamupäivän kuluessa. — Lajin ääntelyä kuulee kyllä kaikkinkin vuorokauden aikoina, mutta hiljaisiin lintu lienee kuitenkin puolen päivän jälkeisinä iltapäivätunteina.

Luhtakanan käyttäytymisestä.

Kuten yleensäkin ruoikon ja kaislikon lintujen luhtakanankin pakoetäisyys on ihmisen suhteen lyhyt, havaintojeni mukaan 3—15 m, yleisimmän pakoetäisyyden ollessa 10—12 m.

Hautova lintu antaa ihmisen astua melkein päälleen ennen kuin pakenee. 21. V. 1950 Isolla Huopalahdella luhtakana juoksi pesästään vasta, kun olin 1.3 m:n päässä siitä! Samana päivänä tullessani myöhemmin yhdessä L. LEHTOSEN kanssa pesälle lintu päästi meidät 1.5 m:n päähän tarkastelemaan itseään lähtemättä pesästä. Se hautoi pitäen päätään toisella poskella kulkuaukossa näkyvissä miltei kuin kuollut. Vasta 1.3 m:n päästä lintu pakeni juosten.

Lentoon luhtakana nousee vain yllätettynä (= *Crex!*). 27. V. 1950 lähti 1 yks. Isolla Huopalahdella niityllä 3 m:n päästä lentoon koivet riippuen ja laskeutui n. 20 m:n päässä. Lintu ei äännellyt. Samoin Lilla Harparträsk'illä syöksyi luhtakana lentoon 2. VI. 1950 4 m:n päästä juostuaan edessäni ensin 3 m. (Pesä lähellä?) Lintu laskeutui n. 15 m:n päässä aloittaen siellä porsasmaisen ääntelyn.

Löytäessäni II-pesän ryntäsi hautova luhtakana pesästä kaula eteen ojennettuna ja pysty pyrstö hieman levitettyinä, niin että valkoiset alapeitinhöyhenet näkyivät selvästi alkaen huutaa kiihtyneenä por-

sasmaisesti (pyrstön alapuolen silmänpistävän valkoisen värin merkitys on nähtävästi sama kuin vihlovan „porsaanhuudonkin“: *molemmat ovat signaaleja!*; samoin liejukanalla). Samassa ilmestyi paikalle toinenkin luhtakana, joka yhtyi kovaääniseen konserttiin. Sillä aikaa kun otin pesästä pari valokuvaa linnut juoksivat aivan avoimesti ympärilläni kehässä, pesässä ollut yksilö (♀?) 2—3 m:n päässä, toinen 4—6 m:n päässä. T. MALMBERG (1947) kertoo vastaavanlaisesta käyttäytymisestä hänen yllätettyään untuvapoikueen emoineen. — Muutamia tunteja myöhemmin palatessani pesälle yhdessä L. LEHTOSEN kanssa pakenevan linnun reaktio oli jo paljon laimeampi: se juoksi miltei ääneti eikä toinen puoliso näyttäytynyt lainkaan. 27. V. 1950 linnut ääntelivät hiljaa kurnuttaen kierrellessään 10—15 m:n säteellä tyhjän pesänsä ympärillä. — Yleensä luhtakanat — yksinäiset koiraatkin — liikkuvat varsin suppealla alueella, jolta ne eivät poistu ajamallakaan. Reviirin koko lienee useimmiten vain muutamia aareja.

Lopuksi pyydän lämpimästi kiittää tri JUHANI PAATELAA, jonka aloitteesta ja myötävaikutuksella teimme 2—3. VI. 1950 antoisan „Rallus-retken“ Tenholan lintujärville sekä maist. LEO LEHSTOA, abit. MAURI RAUTKARIA, teini KIMMO AULAA, yliopp. OLAVI HILDÉNIA, maist. OLAVI HYTÖSTÄ ja yliopp. PENTTI LINKOLAA, jotka ovat ystävällisesti luovuttaneet edellä esitetyt ennen julkaisemattomat *Rallus*-havaintonsa käytettäväksi tässä yhteydessä.

Kirjallisuutta: EKMAN, S., 1922, Djurvärldens utbredningshistoria på Skandinaviska halvön. Stockholm. — HALLER, W., 1947, Vom Grünfüssigen Teichhuhn. Die Vögel der Heimat 18: 2. — HOLMSTRÖM, C. T. et al., 1947, Våra Fåglar i Norden IV. Stockholm. — JÄGERSKIÖLD, L. A., 1919, Om förändringar i Sveriges fågelvärld under de senaste 75 åren. Sveriges Natur 10. — KALELA, O., 1938, Über die regionale Verteilung der Brutvogelfauna im Flussgebiet des Kokemäenjoki. Ann. Zool. Soc. Zool.-Bot. Fennicae Vanamo. Tom. 5, N:o 9. — KIVIRIKKO, K. E., 1948, Suomen Linnut II. Porvoo—Helsinki. — KOLTHOFF, G., 1907, Om förändringar i svenska fågelfaunan under det sist förflutna halfseklet. Zoologiska studier tillägnade Professor T. Tullberg. Uppsala. — LÖNNBERG, E., 1924, Ett bidrag till den svenska faunans utbredningshistoria. Fauna o. Flora 10. — 1934, Om förkortad och förlängd flyttning. Ibid. 29. — LÖVENSKIÖLD, H., 1949, Håndbok over Norges fugler. Oslo. — MALMBERG, T., 1947, Våra Fåglar i Norden, IV. Stockholm. — MAYR, E., 1926, Die Ausbreitung des Girlitz (Serinus canaria serinus L.). Ein Beitrag zur Tiergeographie. Journ. f. Ornith. 74. — NIETHAMMER, G., 1942, Handbuch der deutschen Vogelkunde, Band III. Leipzig. — NYLUND, P., 1945, Bidrag till kännedomen om sjöfågelfaunan i Karistraktens sjöar. Ornis Fenn. 22: 3. —

PALMGREN, P., 1936, Über die Vogelfauna der Binnengewässer Ålands. Acta Zool. Fenn. 17. — SIVONEN, L. & KALELA, O., 1937, Über die Veränderungen in der Vogelfauna Finnlands während der letzten Jahrzehnte und die darauf einwirkenden Faktoren. Acta Soc. F. Fl. Fenn. 60. — SITS, E., 1937, Materjale Matsalu lahe Linnustikust. Tartu. — SVERIGES ORNITOLOGISKA FÖRENING, 1949, Förteckning över Sveriges fåglar. Stockholm.

Referat: **Über die Verbreitung und Brutbiologie der Wasserralle, *Rallus aquaticus* L., in Finnland.** Die Wasserralle gehört zu denjenigen Vögeln der eutrophen Binnengewässer, die ein südliches Verbreitungszentrum haben und die seit dem Ende des vorigen Jahrhunderts begonnen haben, ihre Areale nordwärts auszudehnen. In Nordeuropa war diese Bewegung besonders ausgeprägt während der klimatisch günstigen 1930er Jahre (vgl. KOLTHOFF 1907; JÄGERSKIÖLD 1919; EKMAN 1922; LÖNNBERG 1924, 1934; KALELA 1938).

Auf S. 41–42 werden die z. Z. aus Finnland bekannten Funde der Wasserralle zusammengefasst. Die erste wahrscheinliche Brutplatzbeobachtung stammt aus dem Jahr 1922 (Åland), vielleicht auch schon 1915 (Suursaari). Etwa vom Jahr 1930 an, sicher aber von der Mitte des Dezenniums, häufen sich die auf ein Brüten deutenden Beobachtungen (Åland; Südwestfinnland; Nordküste des Finnischen Meerbusens, und zwar namentlich in der Nähe der Hauptstadt). In den späteren 1940er Jahren laufen Beobachtungen auch aus dem südlichen Binnenland ein.

Die ersten Nester wurden i. J. 1950 gefunden: 5 Nester unweit Helsinki (3–4 Paare auf engem Raum!); 2 Nester 10 km westlich der Stadt Tammissaari (Ekenäs) (in zwei Kleinseen je 3 Reviere?). Die Wasserralle scheint also nunmehr völlig eingebürgert zu sein. Die Möglichkeit muss aber zugegeben werden, dass die Art schon etwas früher als gemeldet vorgekommen, aber unbeachtet geblieben ist.

Die festgestellten Brutplätze zeichnen sich übereinstimmend durch folgende Merkmale aus: kleine, nur wenige Quadratmeter umfassende offene Wasserflächen, umgeben (Mai–Juni) von dichten, wenigstens ihrer Hauptmasse nach über den Winter stehen gebliebenen Mischbeständen von *Typha latifolia* und *T. angustifolia*, *Phragmites* und Grossseggen auf weichem Boden und 10–20 cm tiefem Wasser. Besonders *Typha* ist kennzeichnend ($\frac{2}{3}$ aller Fälle!). Dahingegen gedeiht die Wasserralle nicht in ausgedehnten geschlossenen Beständen der genannten Pflanzenarten.

Nur in zwei von den insgesamt 7 Nestern wurden Eier gefunden: Helsinki 17. V. 50, 9 Eier und 21. V. 50, 10 Eier. Es wird die Vermutung geäußert, dass im letzteren Falle ein und dasselbe Paar mehrere Nester (Spielnester?) gehabt haben mag. Die Nester waren stets am Rande kleiner offener Flächen im Dickicht, unter dem Schutze gebrochener vorjähriger *Typha*, *Phragmites*- oder *Carex*-Halme angelegt. Sie waren mit einer einzigen Ausnahme mit Dach und einem oder zwei Schlupflöcher versehen und aus den Blättern derselben Pflanzenart gebaut, unter der sie verborgen lagen.

Die Tabelle auf S. 51 enthält eine Übersicht über die Tagesrhythmik der Lautäusserungen. Die Reviere sind offenbar sehr eng (nur wenige hundert Quadratmeter).